

VENDÉGÜNK: Yuval Noah Harari:

„Minden válság egyben lehetőség”

Az UNESCO Courier-nek adott interjúban az izraeli történész, Yuval Noah Harari, a *Sapiens*, a *Homo Deus* és a *21 lecke a 21. századra* című könyvek szerzője, a koronavírus járvány lehetséges következményeit elemzi és a nagyobb nemzetközi tudományos együttműködés és információ megosztás fontosságát hangsúlyozza.

© Yuval Noah Harari jóvoltából

- **Mennyiben különbözik a mostani világjárvány a korábbi egészségügyi válsághelyzetektől és mit mond ez nekünk?**

Nem vagyok benne biztos, hogy ez a legsúlyosabb globális egészségügyi fenyegetés, amivel szembe kell néznünk. Az 1918-1919-es influenza járvány rosszabb volt, az AIDS járvány még rosszabb és a korábbi történelmi korszakokban lezajlott járványok biztosan még sokkal rosszabbak. Ahogy a világjárványok történnek, ez éppenséggel egy enyhébb fajta. Az 1980-as évek elején, ha AIDS-es lettél, meghaltál. A fekete halál (az Európában 1347 és 1351 között tomboló pestis járvány) az érintett lakosság felét - negyedét elpusztította. Az 1918-as influenza bizonyos országokban a teljes lakosság több mint tizedét ölte meg. Ezzel szemben a COVID-19-ben a megfertőzöttek kevesebb, mint öt

százaléka veszíti életét, és hacsak nem üti fel a fejét valami veszedelmes mutáció, nem valószínű, hogy bármely ország lakosságának több mint egy százaléka hal bele a betegségbe.

Mi több, szemben a korábbi korszakokkal, ma rendelkezünk a szükséges tudományos ismeretekkel és technológiai eszközökkel ahhoz, hogy legyőzzük ezt a betegséget. Amikor a fekete halál lecsapott, az emberek teljesen tehetetlenek voltak. Sose jöttek rá, hogy mi pusztítja el őket, és hogy mit lehetne tenni ellene. 1348-ban a párizsi egyetem orvosi fakultása azt gondolta, hogy a járványt egy asztrológiai szerencsétlenség okozza – nevezetesen „három bolygó együttállása a Vízöntő jegyében a levegő halálos romlását idézte elő” (idézi Rosemary Horrox, ed., *The Black Death*, Manchester University Press, 1994, p. 159.).

Ezzel szemben amikor a COVID-19 járvány megjelent, a tudósoknak két hétre volt szükségük ahhoz, hogy azonosítsák a járvány terjedéséért felelős vírust, szekventálják teljes génállományát, és megfelelő tesztek fejlesszenek ki a betegség kimutatására. Tudjuk mi a teendő ahhoz, hogy a járvány terjedését megállítsuk. Valószínűleg egy-két éven belül lesz védőoltásunk is ellene.

Azonban a COVID-19 nem csak egy egészségügyi válság. Hatalmas gazdasági és politikai válságot is eredményez. Kevésbé tartok a válságtól, mint az emberiség belső démonaitól: gyűlölet, kapzsiság és tudatlanság. Ha az emberek a járvány miatt a külföldieket és a kisebbségeket hibáztatják; ha a kapzsi vállalkozások csak a profitjukkal törődnek; és ha mi mindenféle összeesküvés elméleteknek felülünk – sokkal nehezebb lesz legyőzni a járványt és később egy olyan világban kell élnünk, melyet megmérgezett ez a gyűlölet, kapzsiság és tudatlanság. Ezzel szemben ha a járványra globális szolidaritással és nagylelkűséggel reagálunk, és inkább a tudományban bízunk, mint az összeesküvés elméletekben, akkor nem csak hogy legyőzzük a járványt, de még erősebben is kerülünk ki belőle.

- **Mennyire vált normává a társadalmi távolságtartás? Milyen hatásai lesznek a társadalomra?**

A krízis idején bizonyos mértékű társadalmi távolságtartás elkerülhetetlen. A vírus legjobb emberi ösztöneinket kihasználva terjed. Társadalmi lények vagyunk. Szeretünk érintkezni, különösen nehéz időkben. És amikor rokonok, barátok vagy szomszédok betegek, együttérzésből menni akarunk segíteni nekik. A vírus épp ezt használja ki ellenünk. Eképpen terjed. Így inkább fejből kell cselekednünk, mintsem szívből és a nehézségek ellenére csökkentenünk kell kapcsolataink intenzitását. Míg a vírus egy tudat nélküli genetikai információ, nekünk, embereknek van tudatunk, képesek vagyunk a helyzet racionális elemzésére és megválaszthatjuk, hogy miképp viselkedünk. Úgy hiszem, hogy ha a válság véget ér, nem lesznek hosszú távú hatásai az alapvető emberi ösztöneinkre. Továbbra is társadalmi lények leszünk. Továbbra is örömmel érintkezünk majd. Továbbra is megyünk és segítünk barátainknak és rokonainknak.

Vegyünk példának, hogy mi történt az LMBT (leszbikusok, melegek, biszexuálisok és transzneműek) közösséggel az AIDS megjelenésekor. Ez egy szörnyű járvány volt és a homoszexuálisokat gyakran magára hagyta az állam, de ennek ellenére a járvány nem vezetett a közösség széteséséhez. Épp ellenkezőleg. Már a válság tetőpontján az LMBT önkéntesek több új szervezetet hoztak létre a beteg emberek megsegítésére, a megbízható információk terjesztésére és politikai jogok kivívására. Az 1990-es években, az AIDS járvány legrosszabb éveit követően, az LMBT közösség számos országban erősebb volt, mint azelőtt.

- **Miképp látja a tudományos és információs együttműködés helyzetét a válság után? Az UNESCO-t a II. világháború után azzal a céllal hozták létre, hogy segítse elő a tudományos és szellemi együttműködést a gondolatok szabad áramlása révén. Elképzelhető, hogy a „gondolatok szabad áramlása” és az országok közötti együttműködés megerősödik a válság hatására?**

A legnagyobb előnyünk a vírussal szemben az a képességünk, hogy hatékonyan együtt tudunk működni. Egy Kínában található vírus és egy USA-ban található vírus nem tud tippet cserélni arra vonatkozóan, hogyan fertőzzön meg embereket. Ezzel szemben Kína számos tanácsot adhat az USA-nak a koronavírussal és annak leküzdésével kapcsolatban. Sőt, Kína szakértőket és felszerelést küldhet közvetlenül az USA-nak és az USA is segíthet más országokat. A vírusok semmi ilyesmire nem képesek.

És mindenfajta együttműködés közül az információ megosztása valószínűleg a legfontosabb, mert semmit sem lehet tenni pontos információ nélkül. Nem lehet gyógyszereket és oltásokat kifejleszteni megbízható információk nélkül. Az elszigetelés is információn alapszik. Ha nem értjük meg, hogy terjed egy betegség, nem tudunk karanténnal védekezni ellene.

Például az AIDS elleni izoláció teljesen más, mint a COVID-19 elleni izoláció. Az AIDS elleni védekezéshez óvszert kell viselni szex közben, de semmi veszélyt nem jelent egy HIV-fertőzött emberrel való beszélgetés, vagy kézfogás, vagy megölelés. A COVID-19 esete teljesen más. Ahhoz, hogy elszigeteljük magunkat egy bizonyos járványtól, először is megbízható információra van szükség arról, hogy mi okozza ezt a járványt. Vírus vagy baktérium? Vérrel adható át, vagy a levegő útján terjed? Veszélyezteteti a gyerekeket vagy az időseket? Csak egy törzse van a vírusnak, vagy számos mutálódott törzse?

Illusztráció: © Selçuk Demirel

„Ha megbízható tudományos információhoz akarunk jutni a vészhelyzet idején, akkor ebbe normál időkben kell befektetnünk.”

Az utóbbi években autoriter és populista politikusok nem csak arra törekedtek, hogy megakadályozzák az információ szabad áramlását, hanem igyekeztek a tudományba vetett bizalmat is aláásni. Bizonyos politikusok igyekeztek úgy beállítani a tudósokat, mintha azok sötétlelkű, a néptől elszakadt elithez tartoznának. Ezek a politikusok azt mondták követőiknek, hogy ne higgyék el, amit a tudósok a klímaváltozásról, vagy akár az oltásokról mondanak. Mára mindenki számára világos kell legyen, hogy milyen veszélyesek az ilyen populista üzenetek. Válság idején arra van szükségünk, hogy az információ szabadon áramoljon, és hogy az emberek a tudományos szakértőkben bízzanak a politikai demagógok helyett.

Szerencsére a mostani veszélyhelyzetben a legtöbb ember valóban a tudományban bízik. A katolikus egyház arra biztatja a híveket, hogy maradjanak távol a templomoktól. Izrael bezárta a zsinagógáit. Az Iráni Iszlám Köztársaság megbünteti azokat, akik a mecsetbe mennek. A templomok és szekták felfüggesztették a nyilvános rendezvényeket. És mindezt azért, mert a tudósok számításaik alapján azt javasolták, hogy zárják be ezeket a szent helyeket.

Azt remélem, hogy az emberek emlékezni fognak a megbízható tudományos információ fontosságára a mostani válság elmúltával is. Ha megbízható tudományos információhoz akarunk jutni a vészhelyzet idején, akkor ebbe normál időkben kell befektetnünk. A tudományos információ nem a mennyekből száll alá, és nem is magányos zsenik agyából pattan ki. Erős, független intézményeken alapszik mint az egyetemek, kórházak és az újságok. Olyan intézményeken, melyek nem csak kutatják az igazságot, de azt szabadon el is mondhatják az embereknek anélkül, hogy attól kellene tartaniuk, hogy valamilyen autoriter kormányzat megbünteti őket. Évekbe telik ilyen intézményeket létrehozni. De megéri. Az a társadalom, amelyik jó tudományos oktatást nyújt állampolgárainak, és

amelyik erős, független intézményekre támaszkodhat, sokkal jobban tud kezelni egy járványt, mint egy brutális diktatúra, amely folyamatosan megfigyelés alatt tartja a tudatlan lakosságot.

Például hogyan lehet rávenni embereket millióit arra, hogy mossanak kezet szappannal minden nap? Az egyik lehetőség az, hogy rendőrt állítunk, vagy esetleg egy megfigyelő kamerát minden WC-be és megbüntetjük azokat, akik nem mosnak kezet. Egy másik lehetőség, hogy tanítunk a gyerekeknek az iskolában a vírusokról és baktériumokról, elmagyarázzuk, hogy a szappan eltávolítja, illetve megöli ezeket a kórokozókat és rábízunk az emberekre, hogy eldöntsék, mit csinálnak. Vajon melyik módszer hatékonyabb?

- **Mennyire fontos, hogy az országok együttműködjenek és megbízható információt terjesszenek?**

Az országoknak meg kell osztani egymással a megbízható információt nem csak a szűken vett egészségügyi kérdésekben, hanem számos más ügyben is – a krízis gazdasági hatásaitól kezdve az állampolgárok pszichológiai állapotáig. Tétélezzük fel, hogy X országban arról megy a vita, hogy milyen bezárási gyakorlatot alkalmazzanak. Nem csak a betegség terjedését kell számba venni, hanem a bezárási gazdasági és pszichológiai költségeit is. Más országok már szembesültek ezzel a dilemmával és különféle eljárásokat alkalmaztak. Ahelyett, hogy pusztán feltételezések alapján döntsön, a múlt hibáit megismételve, X ország megvizsgálhatja, hogy mik voltak a hatásai a bevezetett eljárásoknak Kínában, a Koreai Köztársaságban, Svédországban, Olaszországban és az Egyesült Királyságban. Ezek alapján jobb döntéseket hozhat. De csak akkor, ha mindezek az országok becsületesen jelentik nemcsak a betegek és halottak számát, hanem azt is, hogy mi történt a gazdaságukkal és az állampolgáraik mentális egészségével.

- **A mesterséges intelligencia megjelenése és a technikai megoldások iránti kereslet nyomán magáncégek is megjelentek. Ebben a környezetben lehetséges-e globális etikai elveket kialakítani és a nemzetközi együttműködést megerősíteni?**

Ahogy a magáncégek megjelennek, még fontosabbá válik hogy globális etikai elveket alakítsunk ki és megerősítsük a nemzetközi együttműködést. Egyes cégeket jobban motiválhat a kapzsiság, mint a szolidaritás, ezért gondos szabályozásra van szükség. Még azok a cégek, amelyek jó szándékkal cselekszenek sem közvetlenül felelnek a köznek, ezért veszélyes megengedni számukra, hogy túl sok hatalomra tegyenek szert.

Ez különösen igaz a megfigyelés esetében. Szerinte a világon új megfigyelési rendszerek kiépülését látjuk mind kormányzatok, mind cégek részéről. A jelenlegi krízis fontos vízválasztó lehet a megfigyelés történetében. Elsőként azért, mert elképzelhető, hogy legitimálni és normalizálni fogja a tömeges megfigyelési eszközök használatát olyan országokban is, amelyek ezeket eddig elutasították. Másodsorban és talán még

fontosabb, hogy azért, mert egy drámai átmenetet jelent a „bőrön kívüli” megfigyeléstől a „bőr alatti” megfigyelésig.

Korábban a kormányok és cégek többnyire azt figyelték meg, hogy mit teszel a világban – hova mész, kikkel találkozol. Most az iránt növekedett meg az érdeklődés, hogy mi történik a testeden belül. Az egészségügyi állapotod, testhőmérsékleted, vérnyomásod iránt. Ez a fajta biometrikus információ sokkal többet mond a kormányok és cégek számára rólad, mint bármikor korábban.

- **Tudna javasolni néhány etikai elvet ezen megfigyelési rendszerek szabályozására?**

Ideális esetben a megfigyelési rendszert egy speciális egészségügyi hatóság működteti, mintsem egy magáncég vagy a biztonsági szervek. Az egészségügyi hatóságnak kifejezetten a járványok megelőzésére kell koncentrálnia és nem szabad, hogy egyéb, kereskedelmi vagy politikai érdekei legyenek.

Különösen aggályosnak tartom, amikor a COVID-19 járványt háborúhoz hasonlítják és azt kérik, hogy a biztonsági szervek vegyék át az irányítást. Ez nem háború. Ez egy egészségügyi válsághelyzet. Nincsenek elpusztítandó emberi célpontok. Az egész arról szól, hogy embereket gondozunk. Egy háborúban a maghatározó kép a katona, amint puskájával rohamba megy. Most a kép a fejünkben az ápolónővér, amint lepedőt cserél a kórházi ágyon. A katonák és az ápolók nagyon másképp gondolkodnak. Ha valakit vezetéssel kell megbízni, ne katona, hanem inkább az ápoló legyen az.

Az egészségügyi hatóság a járvány megelőzéséhez szükséges lehető legkevesebb információt gyűjtse és ne ossza meg ezeket az adatokat semmilyen más kormányzati szervvel, különösképp a rendőrséggel ne. És a magáncégekkel se ossza meg az adatokat. Biztosítani kell, hogy a személyekről gyűjtött adatokat sose használják manipulálásukra, vagy hogy kárt okozzanak nekik – például állásuk, vagy biztosításuk elvesztéséhez vezet.

Az egészségügyi hatóság tudományos kutatás céljára hozzáférhetővé teheti az adatokat, de csak abban az esetben, hogy a kutatás eredményei ingyen az emberiség rendelkezésére állnak, és ha az esetleges hasznot arra használják, hogy az emberek jobb egészségügyi ellátást kapjanak.

Szemben ezekkel a korlátozásokkal az adatok megosztására vonatkozóan, maguk a személyek jogosultak legyenek a róluk gyűjtött adatokkal rendelkezni. Szabadon megismerhessék személyes adataikat és előnyt szerezhessenek belőle.

Végül, miközben ezek a megfigyelés rendszerek valószínűleg nemzeti szintűek lesznek, a járványok megelőzése érdekében a különböző egészségügyi hatóságoknak együtt kell működniük egymással nemzetközi szinten. Mivel a kórokozók nem tisztelik a nemzeti határokat, a különböző országokból származó információk összeadása nélkül nehéz lesz beazonosítani és megállítani a járványokat. Ha a nemzeti szintű megfigyelést egy független egészségügyi hatóság végzi, mely politikai és kereskedelmi érdekektől mentes,

könnyebb lesz az ilyen nemzeti hatóságoknak globálisan együttműködni más országbeli társintézményeikkel.

- **Nemrég arról beszélt, hogy a nemzetközi rendszer iránt az utóbbi időben megcsappant a bizalom. Miképp látja a multilaterális együttműködés mélyreható változásait a jövőben?**

Nem tudom mi fog történni a jövőben. A jelenben hozott döntéseinken múlik. Az országok dönthetnek úgy, hogy a fogyatkozó erőforrásokért küzdenek és önző, elzárkózó politikát folytatnak, vagy dönthetnek úgy, hogy segítenek egymásnak a globális szolidaritás szellemében. Ez a választás fogja meghatározni a jelenlegi válság lezajlását és a nemzetközi együttműködési rendszer elkövetkező éveit.

Abban bízom, hogy az országok a szolidaritást és az együttműködést választják majd. Nem tudjuk megállítani ezt a járványt a világ országai közötti szoros együttműködés nélkül. Még ha egy országnak sikerül is egy időre megállítania a járványt a saját területén, amennyiben a járvány máshol tovább terjed, bárhol újra megjelenhet. És ami még rosszabb, a vírusok állandóan változnak. A vírus bárhol bekövetkező mutációja ragályosabbá teheti, vagy még inkább növelheti a halálozás valószínűségét, mely az egész emberiséget veszélyezteti. Az egyetlen módja, hogy igazán megvédjük magunkat az, ha minden embert védünk.

Ugyanez igaz a gazdasági válságra. Ha minden ország csak a saját hasznát keresi, az eredmény súlyos globális visszaesés lesz, ami mindenkit sújt. Az olyan gazdag országok mint az USA, Németország, Japán valahogy majd túlélnek. De a szegényebb országok Afrikában, Ázsiában és Latin-Amerikában teljesen összeomolhatnak. Az USA megengedhet magának egy 2 trillió dolláros gazdasági mentőcsomagot. Ecuador, Nigéria, Pakisztán nem rendelkeznek ilyen forrásokkal. Globális gazdasági mentőcsomagra van szükség.

Sajnos mindeközéig nem látszik az az erős globális vezetés, amire szükség van. Az USA, amely a 2014-es ebola járvány és a 2008-as pénzügyi válság idején vezető szerepet játszott, jelenleg nem tölti be ezt a szerepet. A Trump adminisztráció világossá tette, hogy csak az USA érdekeivel foglalkozik és még a közeli nyugat-európai szövetségesei kezét is elengedte. Még ha elő is állna az USA valamilyen globális tervvel, ki bízna meg benne és ki követné? Követnének egy olyan vezért, akinek a mottója „Először én”?

De minden válság egyben lehetőség is. Remélhetőleg a mostani járvány segít az emberiségnek azt felismerni, hogy milyen súlyos veszélyt jelent a globális széthúzás. Ha a járvány nyomán szorosabb globális együttműködés alakul ki, az nem csak a koronavírus elleni győzelmet jelenti majd, hanem minden más, az emberiséget fenyegető veszély ellenit is – a klímaváltozástól a nukleáris háborúig.

„A nemzeti szintű megfigyelést egy független egészségügyi hatóságnak kell végezni, mely független egészségügyi hatóság végzi, mely politikai és kereskedelmi érdekektől mentes.”

Illusztráció: © Selçuk Demirel

- **Arról beszél, hogy a jelenbeli döntéseink évekre meg fogják határozni társadalmainkat gazdaságilag, politikailag, kulturálisan. Melyek ezek a döntések és ki lesz a felelős döntéshozó?**

Számos döntés előtt állunk. Nemcsak a nacionalista elszigetelődés és a globális szolidaritás között kell választanunk. A másik fontos kérdés, hogy az emberek támogatják-e a diktátorok fellépését vagy ragaszkodnak ahhoz, hogy veszélyhelyzetben demokratikus úton lépünk fel? Amikor a kormányzatok billiókat költenek a bebukó vállalkozások megmentésére, a nagyvállalatokat mentseik vagy a kis családi vállalkozásokat? Ahogy az emberek átállnak az otthoni munkavégzésre és az online kommunikációra, mindez a szervezett munkaerő végét jelenti, vagy jobb védelmet kap a munkavállaló?

Ezek mind politikai döntések. Tudatában kell lennünk, hogy jelenleg nemcsak egy egészségügyi válsággal állunk szemben, hanem politikaival is. Nem szabad, hogy a média

és az állampolgárok figyelmét teljesen lekösse a járvány. Természetesen fontos követni a járvánnyal kapcsolatos legfrissebb híreket – hány ember halt meg a mai napon? Hány ember kapta el a fertőzést? De ugyanilyen fontos a politikára figyelni és nyomást gyakorolni a politikusokra, hogy helyesen cselekedjenek. Az állampolgárok arra kell készítsék a politikusokat, hogy a globális szolidaritás szellemében cselekedjenek; hogy együttműködjenek más országokkal, mintsem hogy hibáztassák őket; hogy a forrásokat fair módon osszák szét; hogy megőrizzék a demokratikus fékek és egyensúlyok rendszerét – még vészhelyzetben is.

Mindezt most kell megtenni. Bárkit is választunk a következő években, nem lesz képes a mostani döntéseket visszafordítani. Ha 2021-ben lesz valaki elnök, az olyan lesz, mintha valaki a parti végére érkezik csak és a legtöbb amit tehet, hogy elmossa a koszos edényeket. Aki 2021-ben lesz elnök, azt fogja tapasztalni, hogy az előző kormány dollármilliárdokat osztott szét és adóssághegyeket kell visszafizetnie. Az előző kormány már átalakította az munkaerőpiacot – és nem lehet a semmiről újrakezdeni. Az előző kormány már bevezette az új megfigyelési rendszereket – és nem lehet egyik napról a másikra megváltoztatni. Tehát ne várj 2021-ig! Kövesd figyelemmel, hogy mit tesznek a politikusok most.

Fordította: Dr. Soós Gábor